

ארץ הצבי

ועוד מאה יונקים אחרים

לקסיקון היונקים בארץ ישראל מביא שפע פריטי מידע מעניינים על חיות הארץ, גם אלה שפבר נכחדו. עובדות חיות



בכל העולם. הקטנים ביותר הם חרף זעיר (אורכו כשמונה סנטימטרים ומשקלו פשוני גרמים) ועטלף הדבורה (1.5 גרם, עשרה סנטימטרים). היונק הגדול ביותר הוא לווייתן ענק, שאורך גופו מגיע ל-33 מטר ומשקלו עד 150 טון. היונק היבשתי הגדול ביותר הוא הפיל האפריקני, שאורך גופו יכול להגיע לשבעה מטרים וחצי, ומשקלו – לשישה טון.

המאפיינים העיקריים של היונקים הם פלוטות הקלב של הנקבות, טמפרטורת הגוף הקבועה, מערכת הדם, הריאות, השיער, הפלוטות (זיעה, שומן וריח), הרבייה (הולדת גורים), השיניים והמוח. רוב היונקים חיים בפישת – על פני האדמה, בתוך הקרקע, על עצים ושיחים. שלוש סדרות (לווייתנאים, טורפים ימיים ותחשאים) חזרו במהלך האבולוציה מן היבשה לים.

הספר מפרט באריכות את חושי היונקים (ראייה, שמיעה, ריח, טעם ומישוש), מתעבב על אמצעי תקשורת, תזונה, רבייה, התאמה לסביבה, ועוד.

כך אפשר ללמוד, למשל, שתקשורת ויוזאליה פוללת מחוות (ג'סטות) ועמדות גוף כמו סימור (העמדת) שיער, כשפוש בנב, חשיפת ניבים (שיניים גדולות) או התבססות על איברים פולטים כמו קרניים, רעמת שיער, עור צבעוני, ועוד. סוג אחר של תקשורת יונקים מתבסס על טעם וריח. בגופם של היונקים יש פלוטות מיוחדות, המפרישות חומרי ריח הנקראים פרומונים. פלוטות הריח נמצאות במקומות שונים בגוף (במצח, בקדמת העין, בכפות הרגליים, בין האצבעות, בנב, בגב, באיברי המין), והיונקים משתמשים בחומרים שהן מפרישות לצורכי תקשורת.

אצל יונקים חכמים מפותחת מאוד תקשורת המבוססת על מגע גופני: דולפינים מרבים ללטף זה את זה בסנפיריהם ולהתחבב זה בזה בעת החיזור;

התושבים, פיתוח החקלאות, התעשייה, הכבישים, הזיהום והציד הלא חוקי – כל אלה גרמו להכחדה (השמדה) של בעלי חיים רבים: לוטרת הננה, הצבוע המפוספס, צבי הנגב, הסנאי הנהוב, הדוב הסורי, הפרדלס הנקוד, ועוד ועוד.

הספר מתאר בהרחבה הן (גם) את המינים שכבר נכחדו והן את אלה שעדיין חיים כאן (חלקם הגדול בסכנת הכחדה).

מהחזר ועד הלווייתן

ד"ר ארבל מסביר בספר, שעד היום התגלו למדע ותוארו כמיליון וחצי מינים של יצורים חיים (אורגניזמים). מדובר בחלק קטן בלבד מהיצורים החיים בעולם: ההערכות הן, שבעולם מצויים (יש) בין עשרה למאה מיליון מינים של אורגניזמים.

היונקים הם בעלי חיים חולייתניים (בעלי חוליות), שהולדות שלהם יונקים קלב מאמותיהם. היונקים נחשבים לקבוצה המפותחת ביותר בעולם החי, ואתם נמנים גם בני האדם.

מחלקת היונקים פוללת כ-4,000 מינים, החיים

כ-700 מינים שונים של בעלי חיים יבשתיים – יונקים, עופות, זוחלים ודו-חיים – קיימים (יש) בישראל. אליהם מצטרפים פשושים מינים של דגי מים מתוקים, ומאות מינים של דגי ים. ועוד לא אמרנו כלום על עשרות אלפי סוגי החרקים החיים בארץ. בהוצאת "מפה" החליטו, שכל העושר הזה ראוי להתייחסות מכובדת, והוציאו לאור לקסיקון ליונקי ארץ ישראל. את הלקסיקון כתב ד"ר אבי ארבל, זואולוג ומדריך טיולים בעל ידע עצום בכל הקשור לבעלי החיים הארץ-ישראלים.

בהקדמה לספר כותב ד"ר ארבל כי הטבע של ארץ ישראל היה עשיר ופראי עד לפני קצת יותר ממאה שנה. ההתיישבות הציונית פגעה פגיעה אנושה (קשה מאוד) בעולם החי של ישראל. הגידול במספר



צבי ישראלי זכר

חזר

הצבי הישראלי כמעט נכחד מהארץ, בגלל ציד אינטנסיבי, ועם קום המדינה נשארו בה כ־500 צבאים בלבד. הפסקת הציד והפיכת הצבי לחיה מוגנת הביאו לרבייה מוגברת של המין, ובשנת 1985 חיו בישראל כעשרת אלפים צבאים. מאז פחתה האוכלוסייה, בעיקר בגלל טורפים (זאבים ותנים) וציד לא חוקי, והיום היא מונה כ־3,000 פרטים.

הריכוז הגדול ביותר של צבאים ישראליים נמצא באזור רמת ישיש. ריכוזים נוספים אפשר למצוא בשמורת יהודה, נחל מיצה, שמורת רמת הנדיב, הגן הלאומי חוף השרון, עמק פריהר בירושלים, נחל הבשור וחולות ניצנים.

הצבי הישראלי חי בפעורים; הצביות ממליטות לאחר שישה חודשי הריון. העופר נולד גדול ומפותח, ואחרי שבועות אחדים שהוא מסתתר בין שיחים ועשבים – הוא מתחיל ללכת בעקבות אמו ומצטרף לעדר.

צבי השיטים הוא תת־מין של הצבי הישראלי. עד אמצע המאה העשרים חיו מאות צבאים כאלה בדרום הערבה. ציד של חיילי צה"ל כמעט חיסל צבאים אלה, והיום נשארו פחות מעשרים פרטים של צבי השיטים, החיים בשטח של כשישה קילומטרים רבועים באזור יוטבתה שבערבה. הם נתונים בסכנת הכחדה ביותר, ואם ישמידו אותם, ייפחד תת־מין זה מן העולם.

בשל (בגלל) יופיו ומהירותו של הצבי, הוא הפך בתנ"ך סמל ליופי ולקלות רגליים ואחד מפינוייה של ארץ ישראל הוא "ארץ הצבי".

רבים מתבלבלים בין הצבי לאייל. בלבול כזה אפשר לראות בסמל של רשות הרווא. הצבי המהיר נבחר לסמל של הרשות, אבל הצייר צייר אייל בעל קרניים מסועפות.

איילה פרלמוטר

שנמשך בין שישה לשבעה חודשים. בסוף ההריון ממליטה הנקבה בין גור אחד לארבעה גורים.

בימי המקרא (התנ"ך) חיו הדובים בעיקר בחורש וביער. עם פריחת היערות, נדחקו לאזורים לא מיושבים, עד שנכחדו לגמרי בראשית המאה העשרים. בשנת 1864 צפה החוקר הבריטי הנרי בייקר טריסטרום בדוב חום סורי ליד מצוקי הארבל. הוואלוג ישראל אהרונזי דיווח על דוב חום סורי שצדו בשנת 1917 באזור הקרמון. דוב זה היה פנראה הדוב האחרון בארץ.

נוטרייה שחיינית

הנוטרייה היא מכרסם גדול

(אורך גופה כחמישים סנטימטר, אורך זנבה כארבעים סנטימטר, ומשקלה בין

ארבעה לשבעה קילוגרמים), והיא מייבשה לשחות. המקור של הנוטרייה באמריקה הדרומית, והיא הובאה לישראל בגלל הפרווה המשובחת שלה, בשנת 1950. חלק מהנוטריות ברחו מהשבי, והנוטרייה היתה לחיית בר נפוצה. מספר הנוטריות בארץ הולך וגדל.

היא חיה במקווי מים מתוקים (אגמים, נהרות ובכרות דגים) ובשדות הסמוכים. הנוטריות חיות



דוב חום סורי

בלקחות, שבהן שולטת נקבה; הן מזיקות לחקלאות, בגלל אהבתן לגידולי השדה; פעילות בעיקר בלילה, אבל גם במשך היום אפשר לראות אותן כשהן שוחות או יוצאות מהים כדי לאכול.

רבות מהן חיות בשמורת החולה, באזור הירקון ובכרות דגים. בפארק הירקון בתל־אביב יש אוכלוסייה של נוטריות, שהתרגלו לאנשים המאכילים אותן.

צבי ישראלי

הצבי הוא קל רגליים (מהיר), אורך גופו כ־105 סנטימטר, זנבו – כעשרה סנטימטר, קרניו – כ־24 סנטימטר, ומשקלו כ־25 קילוגרם.



דוב חום סורי

צבאים ויונקים אחרים מלקקים את איברי המין ואת הפנים של בני זוגם. ליטופים, ליקוקים והתחפכויות קיימים גם בתקשורת בין הורים לגוריהם.

מאה מיני יונקים

ארץ ישראל נמצאת בצומת אקלימי, כותב ארבל, בין האזורים הממוזגים והקרים של אירופה ואסיה, לבין האזורים הטרופיים של אפריקה והמדבריות של ערב.

כתוצאה מכך, בישראל עולם חי עשיר ומגוון. בראשית המאה העשרים היו בארץ כמאה מינים של יונקי בר. במהלך המאה נכחדו חלק מהם, אבל מינים אחרים הוחזרו או הובאו בידי האדם, והיום שוב יש בארץ כמאה מינים של יונקי בר. לשם השוואה, באירופה כולה חיים 140 מינים של יונקי בר.

בחרנו להביא לפניכם כמה ערכים מהלקסיקון המעניין הזה, להנאתכם:

דוב חום סורי

הדוב נכחד מהארץ בראשית המאה העשרים. עד אז הוא היה היונק היבשתי הגדול ביותר שחי כאן (פשוני מטרים אורכו ועד 250 קילוגרם משקלו). "הדוב הסורי הוא טורף כבד, אבל גמיש וזריז", נאמר בספר. הוא בעל חיים יחידאי (חי לבד, ביחידות), שחי בטריטוריה שהוא שומר עליה בקנאות. הוא פעיל בעיקר בלילה, שוחה היטב ואוהב לשהות (להיות) במים.

"נראה שהדוב החום הסורי, שחי בישראל ובאזורים חמים אחרים, לא שקע בתרדמת חורף. עם זאת, נראה כי דובים שחיו באזורים קרים, כמו הקרמון והלבנון, ישנו בחורף במערות טבעיות קטנות, או במאורות קטנות שקפרו בעצמם".

הדוב החום הסורי הוא אוכל־כל: פטריות, פקעות, בצלים, פירות, זרעים, עלים, פרחים, פגרים (חיות מתות), חרקים, עופות, ביצים ויונקים קטנים. המפגש בין הזכר לנקבה נערך בחודשי הקיץ, ותוצאתו הריון,



ליונתן קטלן